

Національна металургійна академія України
Інститут інтегрованих форм навчання, м. Дніпро
**ФІЛОСОФІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ
І ДУХОВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ**

У статті розглянуто актуальні проблеми провідної ролі філософії в формуванні світогляду і духовності студентської молоді. Підкреслюється, що особливістю сучасності є швидкоплинний процес змін ціннісних орієнтацій, формування нових стандартів і видів діяльності, нових вимог до фахівців різних професій. Усе це передбачає не тільки наявність глибоких знань і навичок, постійне самовдосконалення в професії, а й певне ціннісне ставлення до подій. Ціннісне ставлення до світу є однією з найважливіших складових компонентів світогляду. Світогляд становить собою сукупність найбільш загальних уявлень про світ, це система поглядів, принципів, цінностей, переконань, яка визначає ставлення до дійсності і способи взаємодії з нею. Світогляд людини складається під впливом соціальних умов, виховання й освіти. Важлива роль у становленні світогляду належить саме філософії, принаймні, в рамках навчального процесу у виші.

Ключові слова: світогляд, духовне життя, національна культура, соціокультурні цінності, гуманізм, гуманізація, філософія.

В статье рассмотрены актуальные проблемы ведущей роли философии в формировании мировоззрения и духовности студенческой молодежи. Подчеркивается, что особенностью современности является скоротечный процесс изменений ценностных ориентаций, формирование новых стандартов и видов деятельности, новых требований к специалистам различных профессий. Все это предполагает не только наличие глубоких знаний и навыков, постоянное самосовершенствование в профессии, но и определенное ценностное отношение к происходящему. Ценностное отношение к миру является одной из важнейших составляющих компонентов мировоззрения. Мировоззрение представляет собой совокупность наиболее общих представлений о мире, это система взглядов, принципов, ценностей, убеждений, которая определяет отношение к действительности и способы взаимодействия с ней. Мировоззрение человека складывается под влиянием социальных условий, воспитания и образования. Важная роль в становлении мировоззрения принадлежит именно философии, по крайней мере, в рамках учебного процесса в вузе.

Ключевые слова: мировоззрение, духовная жизнь, национальная культура, социокультурные ценности, гуманизм, гуманизация, философия.

The article deals with the actual problems of the leading role of philosophy in shaping the outlook and spirituality of student youth. It is emphasized that the feature of modernity is a fast-moving process of changing value orientations, the formation of new standards and activities, and new requirements for specialists of different professions. All this involves not only the availability of profound knowledge and skills, constant self-improvement in the profession, but also a certain value attitude to events. Valuable attitude to the world is one of the most important components of the outlook. Worldview is a collection of the most general representations of the world, a system of views, principles, values, beliefs, which defines the relationship to reality and how to interact with it. Human worldview is influenced by social conditions, education and education. An

important role in the development of the worldview is philosophy, at least in the framework of the educational process in the university.

Key words: *worldview, spiritual life, national culture, socio-cultural values, humanism, humanization, philosophy.*

Постановка проблеми. Реалії сьогодення свідчать, що криза духовності, культури й освіти проявилися досить чітко не тільки в національному, а і в світовому суспільстві і багато в чому будуть залежати від здатності теоретичної науки точно оцінювати поточний стан культурних процесів, давати адекватний прогноз щодо перспектив їхнього розвитку. Відтак, об'єктивно перед філософською думкою все виразніше стає проблема пошуку способів і методів протидії наступаючій катастрофі в сфері духовного життя суспільства. Виявивши проблеми в сфері технократичних форм соціального і наукового мислення, філософи звернули увагу на сьогоdnішній стан освіти, тому що саме її тип, характер і напрями створюють ту міру культури людини, яка надає необхідний рівень духовності й моральності суспільству. Більше того, процес реформування українського суспільства, інтеграція в Європейський Союз гостро ставлять проблему кадрового забезпечення. Для цього необхідна наявність своєї національної інтелігенції. Для вирішення цього завдання необхідні прогресивна, відповідна часу система вищої освіти і культура. Національна культура – сукупність моральних і духовних цінностей, а також практикованих даною етнічною спільністю основних способів взаємодії з природою і соціальним оточенням. Національна культура проявляється в діяльності суспільства, держави, його соціальних інститутів, а також у національних традиціях, духовних цінностях, стилі мислення й установках, моральних нормах, стереотипах і зразках міжособистої та міжгрупової поведінки і самовираження, особливості мови і способу життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема, що розглядається, завжди перебувала в центрі уваги вітчизняних дослідників. У Національній доктрині розвитку освіти визначено пріоритетні напрями виховання особистості: формування національних і загальнолюдських цінностей та розширення українськомовного освітнього середовища, виховання молоді на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях і духовності. Система освіти покликана формувати молоде покоління з відповідним світоглядом, системою цінностей і переконань, високим рівнем культурного розвитку, громадською зрілістю і національною гідністю [1].

Ця теорія отримала розвиток у працях таких вчених, як А. Дубасенюк [2], М. Боришевський [3], І. Сіданіч [4], В. Луговий, М. Левшин, О. Бондаренко, В. Андрущенко [5], В. Будз [6], Ю. Білодід [7], В. Білогур [8], Л. Корміна [9], Е. Недзвецька [10], Д. Соммер [11]. Аналізуючи структуру світогляду, дослідники вказують на її складність, взаємопов'язаність основних елементів, базовим серед яких є пізнавальний. Проте, якщо проаналізувати позиції названих та інших авторів, то ми не зустрінемо однозначності в їхніх поглядах. Подібне розмаїття думок щодо методики формування світогляду і духовності студентської молоді та ролі в цьому процесі філософії суттєво ускладнює розуміння шляхів розв'язання проблеми в цілому.

Мета статті – спробувати довести, що філософія є найважливішим компонентом професійної підготовки фахівця практично у всіх галузях людської діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Очевидною особливістю сучасності є зміна ціннісних орієнтацій, формування нових стандартів і видів діяльності, нові вимоги до фахівців різних професій. Це передбачає не тільки наявність глибоких знань і навичок, постійне самовдосконалення в професії, а й певне ціннісне ставлення до подій. Таке ставлення до світу є однією з найважливіших складових компонентів світогляду, який становить собою сукупність найбільш загальних уявлень про світ, це система поглядів, принципів, цінностей, переконань, яка визначає ставлення до дійсності та способи взаємодії з нею.

Світогляд людини складається під впливом соціальних умов, виховання й освіти. Важлива роль у становленні світогляду належить саме філософії, яка вивчається в рамках навчального процесу у виші.

Філософія – одна з найбільш складних і, безумовно, вищих форм духовної творчості, причому творчості переважно індивідуальної. Вона покликана відображати життя у всій його повноті, в усьому його розмаїтті форм і засобів.

Саме філософії належить роль провідника формування світогляду. Тому проблема перебудови освіти і її соціальних функцій залежить, перш за все, від зміни змісту і значення в ній філософії.

Однак гостра проблема виховання полягає у відсутності справді ефективних методик навчання, де розуміння стояло б вище зубріння. Важлива роль у негативному сприйнятті студентами дисциплін філософського циклу полягає у відсутності мотивації до вивчення цієї дисципліни. Вона вважається другорядною і необов'язковою, а вимоги викладача сприймаються як завищені й необґрунтовані. Необхідно відмовитися від спроби сприйняття філософії як знань, які контролюють і направляють гуманітарну думку як елітарну галузь знань науки, доступну тільки розвиненому рівню інтелекту. Філософія має виступити як світоглядні установки конкретних наук, тобто як філософія науки; в методологічному аспекті – це наукознавство, вступ у систему наукового мислення, вступ до спеціальності. У ціннісному, ідеологічному плані – це розуміння гуманістичного характеру знань, його суспільно-моральної суті і культурних наслідків.

Крім того, філософію необхідно сприймати і як світогляд різних типів культури й особистостей. Сприйняття філософії у формі сприйняття всього світу, історичної парадигми світогляду передбачає вираз філософської думки через історію і культуру цивілізації. При цьому необхідно брати до уваги такі обставини: сама по собі філософія як спосіб і тип національної самосвідомості не усвідомлюється, її якість і значення виявляються через відносини з іншими формами світогляду, з іншими історичними паралелями культури, що дозволяє зрозуміти рідкісність і унікальність цього філософського змісту. Крім того, розкриває себе повністю в єдності з літературою – не буде перебільшенням сказати, що філософія – це думка історії, її зміст, а література – її душа. Тому, на наш погляд, вивчення, наприклад, історії філософії, філософської думки в Україні доцільно подавати через загальну історію або через історію і літературу народу.

Є велика суперечність між вимогами професійної підготовки і прагненням до людського вдосконалення в сенсі формування «високої свідомості». Університет у сучасних ринкових умовах стає конвеєром, який випускає фахівців із різних напрямів, де головним завданням стає насичення їх необхідними знаннями і вироблення загальнообов'язкових навичок. Крім того, спостерігається така негативна закономірність: чим вищий престиж викладача або навчального закладу,

тим вищий рівень пасивності й сугестивності студентів, які не ставлять під сумнів те, чому їх навчають. Але ж давно відомо, що тільки внутрішнє міркування веде до істинного розуміння. Надлишок інформації, передбачений у програмі, коли кількість годин скорочується, а обсяги матеріалу, який необхідно донести, збільшується, призводить до оглушення та пересичення розуму і ще більшого негативного ставлення до предмета.

Сучасний підхід до освіти перетворює людей на звичайні сховища інформації. Головні помилки сучасного виховання відомі. По-перше, знеособленість, коли всі студенти підрівнюються під єдиний стандарт. По – друге, знання даються величезними блоками, аби встигнути розкрити всі передбачені навчальним планом дидактичні одиниці. Навчання має тільки інформаційний характер і спрямоване на запам'ятовування, а не на глибоке міркування. По – третє, у зв'язку з цим, основним завданням викладача має стати не саме викладання, а заохочення студентів до самостійного навчання з використанням інформації викладача. Інформація з філософії не повинна виступати як автономна інформація, її призначення – стати складовою світогляду майбутнього фахівця, сприяти формуванню його переконань і ціннісних орієнтацій.

Філософія, узагальнюючи культурно-історичний досвід людства, має залучати молодих людей до людських соціокультурних цінностей. При цьому філософія не дає конкретних рекомендацій, розв'язання філософських проблем не є остаточним. А всі концепції унікальні, як і позиція тих, хто вивчає філософію. Вивчаючи цей предмет, студент засвоює навички логічного аргументованого мислення, вчиться веденню діалогу, усвідомлює свою відповідальність за результати своєї професійної діяльності. В умовах сучасного суспільства це особливо актуально, оскільки вже не новина, що споживацьке, утилітарне ставлення до навколишнього світу і людей загрожує самознищенням людської цивілізації.

Саме філософія є найважливішим компонентом професійної підготовки фахівця практично у всіх галузях людської діяльності. Викладання філософії покликане сформувати моральну культуру фахівця, допомогти сформувати йому основоположні змістові, життєві орієнтири. У цьому плані філософія виконує свою світоглядну, гуманістичну і прикладну функції, допомагаючи молодій людині зорієнтуватися в категоріях добра і зла й навчитися реалізовувати на практиці вищі цінності. У вільному і відкритому суспільстві викладання філософії – це не повідомлення безперечних істин, не нав'язування власної позиції, а створення можливості й атмосфери вільного судження в сфері світоглядних проблем і вільного вибору світоглядної культури.

Філософськи підготовлена людина має більше шансів для успішної адаптації у світі, найбільш повної самореалізації. Інформаційна і комунікативна компетентності, що дозволяють людині інтегруватися в будь-який вид предметно-практичної діяльності, найбільш успішно формуються в процесі вивчення філософії. Це пояснюється тим, що філософський дискурс, з яким ознайомлюється студент на заняттях з історії філософії, української та західної філософії, філософії науки і техніки, дає йому не тільки знання про світ і людину, він перш за все вчить його розуміти "непросту" для студента інформацію – ідеї, концепції, висловлені геніальними людьми – філософами, яких шанує весь освічений світ.

Вивчення філософського матеріалу прищеплює студентам кращі зразки мовнорозумової, пізнавальної і комунікативної практики людства. Залучення до

філософського діалогу дозволяє студенту засвоїти історично вироблені парадигми мислення, розвинути прийоми логічного обґрунтування і спростування, засвоїти напрацьовані людством тактики і стратегії спілкування.

У зв'язку з цим завданням педагога стає ознайомлення студента з величезним обсягом знань, накопичених у галузі філософії, представивши матеріал цілісно і впорядковано. Специфіка філософії в тому, що це особлива сфера знання. Її не можна вивчити як сукупність формул. Це постійний рух думки, це прагнення осмислити, зрозуміти, змінити щось у собі, це стимул працювати над собою. Філософія не йде з життя майбутнього фахівця з отриманням оцінки за іспит. Оцінка – лише констатація того факту, що студентом отриманий і засвоєний певний обсяг знань. Протягом життя людина продовжує формувати свій світогляд, коригуючи і доповнюючи його.

Філософія як раціонально-теоретична форма світогляду, що синтезує інформаційний досвід людства, розширює кругозір студента, формує його світогляд і світовідчуття, дозволяє йому усвідомлено виробити свою власну систему цінностей, визначити життєві пріоритети. Усе це робить майбутнього молодого фахівця більш упевненим, компетентним і щасливим у його "дорослому" житті.

Охарактеризуємо методи, якими можна досягти цих завдань.

По-перше, філософський дискурс належить до текстів підвищеної мовної відповідальності. Філософські категорії та поняття, що дозволяють студенту міркувати про світ, людину і т. д., вимагають від нього усвідомленого вивчення і запам'ятовування їхнього змісту, не допускають вільного трактування у використанні філософських понять і категорій при інтерпретації різних проблем. Студент починає розуміти, що у вираженні своїх думок він залежить від «засвоєних» ним понять, і чим більшим є понятійний запас, тим набагато змістовнішою і цікавішою стає його мова. Таким чином, у студента виробляється «повага» до понять як основи мовної та розумової діяльності.

По-друге, філософські тексти, які є рефлексією граничних підстав про світ, людину, пізнання, мислення, є текстами підвищеної складності для студентів технічних вишів. Розуміння таких гуманітарних текстів не тільки збагачує інформаційний потенціал студента, працює на змістову складову його мовної практики, а й створює основу для самостійної інтерпретації, тлумачення, осмислення тих проблем, з якими стикаються студенти в реальному житті. Розуміння текстів, публічний виступ із реферативними повідомленнями перед однокурсниками на семінарських заняттях дозволяють розвивати і накопичувати речовий, розумовий, комунікативний досвід студентів, одночасно наочно показуючи, які навички і вміння в студента відсутні.

По-третє, вміння розуміти і слухати іншого, сформулювати і поставити запитання, погодитися чи не погодитися із запропонованою інтерпретацією філософської проблеми, відстояти свої судження, не перебивати однокурсника, бути терпимим до іншої точки зору, – все це є затребуваним на семінарських заняттях із філософії. Перераховані комунікативні навички викликають особливу складність у студентів, яка проявляється в тому, що під час обговорення філософських проблем студент «скочується» на побутову або «сленгову» мову, що не дозволяє розкрити сутність обговорюваних філософських питань.

Обмежений понятійний словниковий запас, відсутність належної мовної практики при викладі гуманітарних проблем роблять його неуспішним у вираженні

своїх думок і сприйнятті його промови іншими. Правильне використання в освітньому процесі неуспішного досвіду студента дозволяє посилити його мотивацію до навчання. Переконавшись на практиці в тому, що осмислена мова, логіка, мислення, переконлива аргументація не даються людині в готовому вигляді, а є результатом бажання і наполегливої праці, студент із великим розумінням ставиться до необхідності розвивати навички змістовного мовного спілкування.

По-четверте, робота студентів над філософськими творами в процесі підготовки до семінарських занять, написання доповідей дозволяє їм ознайомитися з кращими зразками мовних (письмових) тактик і стратегій створення текстів, засвоїти найважливіші вимоги, що пред'являються до якості інформації. Уміння будувати свою промову або створювати текст семантично, синтаксично і прагматично адекватно напрацьовується на багатому філософському матеріалі, але може успішно застосовуватися при створенні текстів будь-якої проблематики.

По-п'яте, розвиток толерантності через діалогову форму спілкування на заняттях із філософії дозволяє успішно сформувати комунікативну компетенцію студента, затребувану часом. Навички ведення конструктивного діалогу, а не суперечки, досвід «управління словом» приводить до «точок дотику» при розв'язанні спірних проблем. Пошук компромісів і спільних рішень успішно напрацьовуються студентами в курсі сучасної філософії.

Отже, різноманітність альтернативних суджень про сучасний світ, людину, її проблеми не тільки розширюють інформаційну культуру студента, а і показують «модель» цивілізованої взаємодії різних культур і менталітетів, наявних у світі. Дізнатися, усвідомити і зробити правильний вибір для себе – ось що в підсумку дає філософська підготовка студенту технічних вишів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мишишин І. Я. Національна ідея та реформування освіти в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/Pedagogika/periodic/visnyk/23/01_myshchshyn.pdf
2. Дубасенюк О. А. Духовно-моральне виховання студентської молоді // Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції (м. Житомир, 22-23 травня 2014 р.) / За ред. О. А. Дубасенюк, В. А. Ковальчук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 78 – 87.
3. Боришевський М. Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М. Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
4. Сіданіч І. Л. Актуальні проблеми духовно-морального виховання студентської молоді // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка», 2013. – Вип. 23. – С. 233 – 241.
5. Луговой В. І. Психолого-педагогічні засади проектування інноваційних технологій викладання у вищій школі : монографія / В. І. Луговой, М. Левшин, О. Бондаренко; заг ред. В. П. Андрущенко. – К. : Пед. думка, 2011. – 260 с.
6. Будз В. П. Філософія та релігія як чинники формування духовності / В. П. Будз // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості: матеріали XIII міжнарод. конференції. – Донецьк : ДЦШШ, 2003. – С. 42 – 45.
7. Білодід Ю. М. Філософія: український світоглядний акцент: навч. посібник / Ю. М. Білодід. – К. : Кондор, 2006. – 356 с.
8. Білогур В. Структура світоглядних орієнтацій сучасної студентської молоді / В. Білогур // Вища школа України. – 2011. – №3. – С. 80.
9. Корміна Л. Методичні основи формування світоглядних знань студентів у навчанні: емоційно особистий аспект / Л. Корміна // Педагогічний часопис Волині. – 2017. – №1(4). – С. 83 – 88.
10. Недзвецькая Э. А. Философия и духовный мир личности / Э. А. Недзвецькая // Материалы Всерос. науч.-метод. конф. по проблемам преподавания философии в вузах. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, ИППК, Январь, 1996.
11. Соммэр Д. С. Философия XXI века / Д. С. Соммэр. – М. : ООО Издательский дом «София», 2004. – 528 с.